

sudbinu da postane „sveta krava” svetske literature, delo čija podrazumevana veličina i značaj ukidaju svaku želju ili potrebu za novim čitanjima. Uliks je veliki roman i zbog toga što bez prestanka podstiče na nova čitanja i nova preispitivanja.

Nema nikakve sumnje da je Džojls, i to ponajviše zahvaljujući *Uliksu*, jedan od nekoliko najuticajnijih pisaca ovoga veka. U poslednjih pedesetak godina, Džojsova dostignuća na planu pripovedne proze postala su za mnoge pisce neka vrsta graničnog područja proznog kazivanja, daleki cilj kome treba težiti u ispitivanju granica vlastitih moći. Nedoumice se, međutim, javljaju onda kada treba ukazati na konkretne pravce i oblike mnogostrukih Džojsovih uticaja, pošto se oni, upravo zbog svoje raznolikosti, retko opažaju lako i na prvi pogled. Dubina i slojevitost Džojsove proze, kao i nepregledno obilje u njoj korišćenih književnih stilova i pripovedačkih postupaka, pretvaraju Džojsov po broju stranica i ne tako veliki opus u kolosalnu građevinu koju je nemoguće obuhvatiti jednim pogledom. U njenim nebrojenim odajama i lavirintima kriju se ne samo neiscrpna, nego i s vremenom sve bogatija izvorišta nadahnuća i podsticaja za stvaraoce, izučavaoce i čitaoce. Počev od Virdžinije Vulf, koja je uprkos zgražanju nad primitivnošću i prostotom Uliksa, svoj možda najbolji roman, delo pod naslovom *Gospođa Dalovej* (1925), napisala nakon vrlo pažljivog izučavanja hronološke strukture Džojsove skaredne knjige, preko Foknerovog istraživanja ponora ljudske svesti u romanu *Buka i bes* (1929) i Nabokovljevog otvorenog pominjanja uzora u poigravanju s „džojsovskim” postupkom sinhronizacije u *Bledoj vatri* (1962), pa do najznačajnijih pisaca osamdesetih i devedesetih godina dvadesetog veka, mali je broj onih koji Džejmsa Džojlsa neće spomenuti kao velikog, nezaobilaznog učitelja. Što se profesionalnih tumača književnosti tiče, pokazala se sasvim tačnom, možda i preko očekivanja, Džojsova izjava da je u *Uliksu* ostavio „toliko tajni i zagonetaka da će profesori vekovima moći da se zanimaju raspravljanjem o tome šta sam to hteo da kažem, a to je jedini način da čovek sebi obezbedi besmrtnost”. Džojsova besmrtnost sasvim je nesporna, ali je nesporno i to da zbog fame o nerazumljivosti i preteranoj zahtevnosti *Uliksa* mnogi čitaoci i dan-danas stožernom delu Džojsovog opusa pristupaju ili bojažljivo ili s izvesnom podozriivošću, kao knjizi koja je i napisana za profesore i književnike, i koja kao takva „običnom” čitaocu može doneti samo frustracije. Time se ovom romanu još uvek čini velika nepravda; jer, *Uliks* je, pored ostalog, i jedna od najzabavnijih knjiga ikad napisanih, prebogato umetničko delo u kome će svaki čitalac koji mu pristupi bez predrasuda pronaći sve ono od čega je po pravilu sazdana istinska umetnost: smeh i suze, ljubav i smrt, život.

1 Iz dnevnika Stanislausa Džojlsa; navedeno prema: *Richard Ellman, James Joyce*, Oxford University Press, New York, str.169.

2 Ibid., str. 372.

3 Sve reakcije savremenika date su prema navodima u knjizi: *Richard Ellman, James Joyce*, str.540-546.

Ezra Paund

„BLANDULA, TENULLA, VAGULA”

Šta imaš ti, o dušo moja, sa rajem?
Zar nećemo pre, kad steknemo slobodu,
Otići na neko jasno mesto gde sunce
Kroz maslinovo lišće propušta na nas
Blagi sjaj? Ako te, dušo,
Kad ovaj život prođe, u Sirmiju sretnem,
Zar nećemo naći neki rt osvećen znakom
Vazdušastih apostola zemaljske radosti,
Zar neće naš kult ponići iz talasa,
Čistog safira, kobalta, kristala,
Iz trojednog plavetnila nedodirljivih
Ogledala nemirnih od večne promene?

Ako nas, dušo, Ona tamo sretno, hoće li nas glasine
Sa nebesa viših i sudišta časnih,
Namamiti pod oblačni vrh Rive?

Tomas Sterns Eliot

ANIMULA

„Iz ruke Božje prosta duša kreće”
U puki svet ména sjaja i galame,
U sjaj, tamu, suvo ili vlažno, hladno ili vrelo;
Ispod stolova puzi, ustaje il' pada,
Poljupce grabi, igračke je máme,
Spremna da zastraši, probija se smelo,
Uzmiče u kutak kolena i ruke,
Nalazeći predah, zanosno upija
Sjaj božične jelke, mirise i zvuke,
Sunce i vetar daleke morske luke;
Ispituje senke, odsjaje na podu,
Jelene u trku na srebrnoj zdeli;
Mašta joj je stvarna a nestvarna java,
Privlače je karte, kraljevi i dame,
Sve što nimfe čine i posluga veli.
Uznesenu dušu sumnja utišava,
Iz časa u čas zbunjuje i deli;

Iz dana u dan nalozi se množe
 Da ne sme i može, da spozna i sluti,
 Da želi i da se lišava.
 Bol života i snovi rasuti
 Malu dušu na polici skuće
 Iza Enciklopedije Britanika.
 Iz ruke vremena prosta duša kreće
 Neodlučna, sebična, nakazna i hroma,
 Bez snage da nastavi il' da se povuče,
 U strahu od pažnje, ponuđenog dobra,
 Gušeći u sebi preostali zov krvi,
 Senka svoje senke, duh vlastite kobi,
 Ostavivši nered u prašnjavoj sobi,
 Poslednjim pričešćem najzad mir svoj dobi.
 Molite za Guterjea, pomamnog od brzine i moći,
 Za Budena, raznesenog u komade,
 Za onoga koji je stekao bogatstvo
 I za ovoga koji je pošao svojim putem.
 Molite za Florea, koga hrt kraja tisa ubi,
 Molite za nas sada i u času našega rođenja.

(Sa engleskog preveo Slobodan Beljanski)

Slobodan Beljanski

REKVIJEM ZA DVADESETI VEK

Ako je u XIX veku za filozofski um mogao da umre Bog, u XX veku je za pesnički duh mogla da umre duša. I zaista, bezdušnost i bez-dušnost, uporedo sa neslućenim gomilanjem znanja, ili njemu uprkos, u ovom veku ostavili su najkrvaviji trag i najmračnija zgarišta.

U pesničkom rekvijemu za XX vek autor introitusa bio je Ezra Paund, a autor rezponzorija Tomas Sterns Eliot.

Krajem prve decenije XX veka napisao je Paund pesmu *Blandula, tenulla, vagula*, a dvadeset godina kasnije Eliot pesmu *Animula*. Kao da su nastale u kakvom polušaljivom dosluhu, obe pesme upotpunjuju Hadrijanov epitaf o maloj duši, obe govore o njenom otporu, lutanju ili stradanju, i obe se oslanjaju na Dantea.

I

Paundova pesme varira Hadrijanov zapis o duši i smrti (*animula vagula, blandula...*). U naslovu je izostavljena reč *animula*, a umetnuta *tenulla*, pa je maloj duši, osim umiljatosti i nestalnosti, dodat i hipokoristik nežnosti.

Dva toponima, *Sirmio* i *Riva*,¹ odnose se na jezero Garda (Benaco). Zagonetna *Ona*, po svemu sudeći, vezana je za doživljaj sublimiran jednim likom iz „Božanstvene komedije”.²

Paund ispoveda jeretičku zamisao da se otrgne od Božjeg rasporeda i nadzora. Raj za dušu nije dovoljno dobar, ima boljih rešenja. Ona su tu, u mestima koja smo posećivali, koja su posvetili apostoli zemaljskih radosti, u izvorima naših snažnih doživljaja. Paund hoće da raspolaže svojom dušom, kao Hrist što je hteo da ima vlast da svoju dušu položi i da je opet uzme, da mu je niko ne otima.³ On ne sluša pouku da onaj „ko ljubi dušu svoju izgubiće je”, a da će je za život večni sačuvati onaj ko je mrzi na ovom svetu.⁴ Zato su Paundovi toponimi iz zalihe njegovih uspomena, doživljeni a ne inteligibilni raj.

Ona može biti i žena koju je poznavao, i misteriozna Matelda koja u opisu zemaljskog raja, u XXVIII pevanju *Čistilišta*, smešeći se, s druge strane reke Lete bere cveće (*Ella ridea, dall'S altra riva drita*),⁵ i Beatrice koja u XXX pevanju *Čistilišta* zamenjuje Vergilija i vodi Dantea u Raj (*Vidi la donna, che pria m'appario/ Velata sotto l'angelica festa...*),⁶ ali i sama Božja izaslanica koja pesnika, kada mu ovaj život istekne, otkriva u zabranu ovozemaljskog raja, i vraća ga sa radosnih svetilišta koja je sam izabrao, skupa sa grehom bogoštovanja potraženog u senci neke masline, pod oblake svetih mesta koja duši namenjuje kanon.

Paund ipak svoju pesmu završava znakom pitanja, ostavljajući nas u nadi da je